

УДК 929:281.9

DOI <https://doi.org/10.24919/3083-6158.17/59.6>

Ігор КОЛЯДА

кандидат історичних наук, професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, індекс 01601 (kolyada.i.a.1968@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Бібліографічний опис статті: Коляда, І. (2025). Митці-педагоги: Соломія Крушельницька та Мирослав Скорик: родова наступність поколінь. *Українські історичні студії*, 17(59). 49–56. doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.17/59.6>

МИТЦІ-ПЕДАГОГИ: СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА ТА МИРОСЛАВ СКОРИК: РОДОВА НАСТУПНІСТЬ ПОКОЛІНЬ

Анотація. *Мета статті* – систематизація та узагальнення інформації про педагогічну діяльність Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика, зокрема виявлення спільних та відмінних рис їхньої педагогічної діяльності. **Методологія дослідження** полягає в аналізі та синтезі матеріалів, які містять інформацію про методи та засади викладацької майстерності обох митців. **Новизна дослідження** передбачає аналіз та оцінку актуальності педагогічних підходів Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика. **Висновки.** Аналіз основних віх біографії, зокрема педагогічної діяльності Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика, засвідчує, що оперна співачка вбачала у своїх студентах продовження себе та свого таланту, тому, не маючи можливості виступати за кордоном, вона відповідально ставилась до процесу викладання. Соломія Крушельницька не залишила після себе теоретичних настанов, підручників, посібників, тому важливими матеріалами для дослідження її діяльності є спогади студентів. Мирослав Скорик, незважаючи на свою зайнятість, намагався сповна приділити належну увагу створенню та формуванню власного індивідуального підходу до кожного студента. Він не лише передав власний досвід учням, але й відкрив у них унікальність. Багато його порад зафіксовані в інтерв'ю, відгуках та спогадах вихованців композитора. Також у результаті дослідження виявлено, що педагогічна діяльність Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика мала як спільні, так і відмінні риси, але, незважаючи на розбіжності, обидва митці надавали великого значення розвитку індивідуальності учня, формуванню його творчого потенціалу та відіграли важливу роль у створенні нової генерації українських митців у музичній галузі. Педагогічна діяльність аналізованих постатей потребує подальшого вивчення та адаптації для сучасних здобувачів музичної освіти.

Ключові слова: музика, Соломія Крушельницька, Мирослав Скорик, музична освіта та педагогіка, музичне виконавство, українське оперне мистецтво, українська оперна школа.

Ihor KOLYADA

Candidate of Historical Sciences, Professor at the Department of Methodology and Methods of Social Sciences, Dragomanov Ukrainian State University, 9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine, postal code 01601 (kolyada.i.a.1968@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

To cite this article: Koliada, I. (2025). Myttsi-pedahohy: Solomiia Krushelnytska ta Myroslav Skoryk: rodova nastupnist pokolin [Artists as teachers: Solomiya Krushelnytska and Myroslav Skoryk: generational continuity]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian Historical Studies*, 17(59). 49–56. doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.17/59.6> [in Ukrainian]

ARTISTS AS TEACHERS: SOLOMIYA KRUSHELNYTSKA AND MYROSLAV SKORYK: GENERATIONAL CONTINUITY

Summary. *The purpose of the article is to systematize and summarize information about the pedagogical activities of Solomiya Krushelnytska and Myroslav Skoryk, in particular; to identify common and distinctive features of their pedagogical activities. The research methodology consists in the analysis and synthesis of materials containing information about the methods and principles of teaching excellence of both artists. The novelty of the study involves analyzing and assessing the relevance of the pedagogical approaches of Solomiya Krushelnytska and Myroslav Skoryk. The analysis of the main milestones of their biographies, in particular the pedagogical activities of Solomiya Krushelnytska and Myroslav Skoryk, shows that the opera singer saw her students as an extension of herself and her talent, so, unable to perform abroad, she treated the teaching process with responsibility. Solomiya Krushelnytska did not leave behind any theoretical guidelines, textbooks, or manuals, so the memoirs of her students are important materials for studying her work. Despite his busy schedule, Myroslav Skoryk tried to pay full attention to creating and shaping his own individual approach to each student. He not only passed on his own experience to his students, but also discovered their uniqueness. Many of his tips are recorded in interviews, reviews and memoirs of the composer's students. The study also revealed that the pedagogical activities of Solomiya Krushelnytska and Myroslav Skoryk had both common and distinctive features, but despite their differences, both artists attached great importance to the development of the student's individuality, the formation of their creative potential, and played an important role in creating a new generation of Ukrainian artists in the music industry. The pedagogical activities of the analyzed figures require further study and adaptation for modern students of music education.*

Key words: *music, Solomiya Krushelnytska, Myroslav Skoryk, music education and pedagogy, music performance, Ukrainian opera, Ukrainian opera school.*

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, яка розпочалася 2014 року й триває донині, особливо загострила питання української національної ідентичності та прискорила процес формування політичної української нації. У цьому контексті важливими є вивчення та аналіз життєвого шляху і творчої діяльності таких видатних українців, які, долаючи складнощі історичного моменту, не втрачаючи надій, реалізовували свою місію завдяки творчому потенціалу. Такими особистостями є оперна співачка Соломія Крушельницька і український композитор, її двоюрідний онук Мирослав Скорик. Збереження української самоідентичності, української музики були одними зі складових частин їхньої педагогічної діяльності. Спроба проаналізувати ще одну грань таланту цих особистостей обумовлює актуальність та є науково важливим і суспільно значимим завданням.

Аналіз досліджень. Життя та творчість Соломії Крушельницької досліджені у багатьох працях, зокрема у книзі І. Коляди «Соломія Крушельницька» (Коляда, 2020), статтях Р. Крамара (Крамар, 2006; Крамар, 2015), Ю. Попова та М. Янко (Попов, Янко, 2021, с. 105–110), а також у матеріалах науково-практичних конференцій, присвячених діяльності артистки (Соломія Крушельницька – королева світової оперної сцени, 2022). Однак більшість наведених видань не містить розлогіх відомостей про педагогічну діяльність оперної співачки. Тому важливими для аналізу є спогади та відгуки студентів (Гапонова, 2022, с. 46–46). Для дослідження творчої та педагогічної діяльності Мирослава Скорика велике значення мають статті І. Запотічної-Ванчосович, Г. Терещук, А. Бонадаренко, цитати та інтерв'ю, зокрема інтерв'ю у трьох частинах з Дмитром Гордоном (Гордон, 2013), а також спогади його сучасників та випускників.

Мета статті – систематизація та узагальнення інформації про педагогічну діяльність Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика, зокрема виявлення спільних та відмінних рис їхньої педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Соломія Крушельницька народилася 23 вересня 1872 року у багатодітній сім'ї тернопільського священника, де змалку виховувалась серед українських традицій та звичаїв, невід'ємною частиною яких є спів. Батьки помітили талант дівчини ще в дитинстві. Соломія здобула початкову освіту вдома, закінчила Тернопільську гімназію, а згодом вступила до Львівської консерваторії (Коляда, 2020).

Уперше С. Крушельницька виступила на львівській сцені 1893 року. Після дебюту дівчина продовжила навчання у Мілані, де вона вдосконалювала вокальні здібності, вивчала 8 мов, відвідувала театри, музеї, брала участь у концертах та виставах (Коляда, 2020, с. 91).

Важливим етапом у житті С. Крушельницької стали 1898–1902 роки, коли дівчина була примадонною Варшавської опери (Коляда, 2019, с. 146). Найбільш популярними польськими операми за участю С. Крушельницької стали «Графиня» і «Галька» Ст. Монюшка (Крамар, 2015, с. 236). Під час виступів співачка завжди наголошувала на своїй національності, хоч і зазнавала негативних відгуків з боку польської критики (Крамар, 2006, с. 15).

Після польської сцени С. Крушельницька виступала на світових сценах багатьох країн, зокрема Італії, Іспанії, Англії, Німеччини, Аргентини, Єгипту. Загалом її репертуар містив близько 60 оперних партій. Однією з визначальних подій у житті та творчій діяльності оперної співачки став 1904 рік, коли вона виступала в італійському театрі «Ла Скала», де змогла принести успіх опері «Мадам Батерфляй» композитора Дж. Пуччіні – С. Крушельницьку 17 разів викликали на сцену (Коляда, 2020). Попри успіх на світових сценах, оперна співачка ніколи не забувала про своє українське походження та завжди на ньому наголошувала: усі концерти вона закінчувала виконанням творів українських композиторів (Радіо Свобода, 2002).

С. Крушельницька залишила оперну сцену 1920 року. Після останніх концертів та смерті чоловіка Чезаре Річчоні співачка 1939 року повернулася до Львова і більше не змогла виїхати до Італії. Представники радянської влади забрали квартиру співачки, змусили продати віллу у Віареджо та поселили її із сестрою в одну кімнату (Крамар, 2006).

1946 року почався етап викладацької діяльності у житті співачки: С. Крушельницька отримала місце професорки у Львівській консерваторії. Талант оперної співачки реалізовувався через її учнів, з якими вона ділилась набутим досвідом. Вона не уклала власних підручників чи методичних вказівок для проведення навчального процесу, тому розглядати її педагогічну діяльність можна лише зі спогадів учнів. Викладачка музично-теоретичних дисциплін Г. Гапонова у статті «Музично-педагогічна діяльність С. Крушельницької» подає деякі приклади цих відгуків, з яких можна дійти висновку, що оперна співачка під час викладання все пояснювала на практиці, тобто власним голосом. Одарка Бандрівська відзначила такий метод викладання, адже часто вокалісти-початківці не вміють себе слухати самокритично. Проаналізувавши спогади учнів С. Крушельницької, дослідники її біографії виокремили 15 методичних вказівок співачки, зокрема педагогиня наголошувала на тому, що до музики завжди треба підходити з натхненням, співати варто з любов'ю і так, щоб слухачі переживали твір разом зі співаком, кожен твір варто намагатися виконати досконало. Викладачка вважала, що добрий той педагог, який зрозуміє природу голосу учня (Гапонова, 2022, с. 42–46).

Отже, аналіз спогадів студентів С. Крушельницької засвідчує, що оперна співачка, як педагог Львівської консерваторії, виділялася своєю прямолінійністю, категоричністю та чесністю. Тодішній директор консерваторії Сергій Павлюченко згадував: «Соломії Амвросіївни був зовсім чужий формальний метод тих педагогів-вокалістів, у яких за зовнішньою наукоподібністю не відчувається справжнього музичного таланту, міцної практичної основи, співацької концепції як результату проникнення в суть музики, в суть співу як творчого процесу». Педагогиня консерваторії С. Крушельницька також вирізнялась відповідальністю та сумлінністю щодо своїх обов'язків: проявляла вимогливість, терпеливість і толерантність у ставленні до учнів. Сучасники засвідчують, що вони ніколи не бачили її роздратованою. Соломія Амвросіївна була освіченою людиною, тому намагалася сформувати у студентах не лише кваліфікованих співачок і співаків, але й всебічно розвинених особистостей (Михайличенко, 2005, с. 86–87).

Український композитор Ст. Людкевич вважає, що педагогічна діяльність Соломії Крушельницької зробила важливий внесок у формування нової генерації українських співаків та співачок, які працюють на оперних сценах. Також композитор згадує, що часом оперна діва сідала за рояль та виконувала пісні, які знала ще змалку (Головащенко, 1979, с. 166). Сама ж С. Крушельницька раділа, що може передати свій досвід наступному поколінню (Гапонова, 2020, с. 46).

Одним з людей, на долю яких С. Крушельницька мала вплив, був Мирослав Скорик – майбутній львівський композитор. Сам митець так згадував артистку: «Вона була людиною виняткової порядності й присвятила себе служінню саме мистецтву, я б сказав, вона була унікальною. Крушельницька все залишила: і особисте життя, й інше заради роботи, концертів,

праці та мистецтва. За це її дуже поважали у мистецьких колах і поза ними. Вона не цуралася рідних, багато допомагала сестрам, батькові й матері» (Поворозник, 2004).

Мирослав Скорик народився 13 липня 1938 року в львівській родині науковців та інтелегентів. Хлопець з дитинства був оточений людьми з мистецької, наукової та духовної сфер, що помітно відобразилось на його вихованні та становленні. Батько композитора – Микола Скорик – відомий історик та етнограф. Мати походила з родини Охримовичів, її батько, дідусь Мирослава Скорика, Володимир Охримович – відомий фольклорист та громадський діяч. Бабця – Олена Крушельницька-Охримович – була рідною сестрою Соломії Крушельницької, сам Мирослав був внучатим племінником оперної діви (Бондаренко, 2024).

Згодом М. Скорик згадуватиме, що Соломія Крушельницька одразу відзначила його абсолютний слух: «Вперше я проявив музичні здібності, зігравши на піаніно, яке стояло у нас вдома. Власне тоді батьки побачили, що я починаю придумувати мелодії і щось наспівувати <...> батько вирішив відвести мене до моєї бабці – Соломії Крушельницької, щоб та перевірила, який у мене голос та музичні здібності <...> Мене попросили заграти на фортепіано. На той час я знав вже деякі ноти і почав грати, але мені чомусь зовсім не подобалося те, що виходить: я натискав одні ноти, звучання яких добре знав, а чув інші звуки. Річ у тім, що вокалісти часто співають під фортепіано, яке налаштоване на пів тона нижче, але тоді для мене це ще було невідомо. Почувши таке зауваження, С. Крушельницька одразу зрозуміла, що у мене абсолютний слух, але провела додаткові музичні тести, які це підтвердили, і порадила віддати мене у музично-спеціалізовану школу. Таким чином, я почав займатися у Львівській музичній школі десятилітки, хоч на той час ще не знав, чи хочу бути музикантом. А наступним спогадом про неї є концерт десь так у 1946–1947 роках, на якому Крушельницька ще співала, хоча й не мала вже сильного голосу, бо була у віці. Та я це запам'ятав» (Лісна, 2016).

1947 року через фальшиві доноси прихильників радянської влади родину Скориків вивезли до Анжеро-Судженська Кемеровської області. Там Мирослав й далі займався грою не лише на фортепіано з ученицею Сергія Рахманінова Валентиною Ксенофонтівною Канторовою, але й на скрипці з викладачем Володимира Панасюка. Саме тут хлопець намагався створювати власні п'єси.

Після повернення в Україну 1955 року М. Скорик вступив до Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка. Його викладачами були Станіслав Людкевич, Роман Сімович та Адам Солтис. Згодом М. Скорик захистив дипломну роботу, а 1967 року отримав науковий ступінь кандидата мистецтвознавства (Голинська, 2021).

Творча спадщина М. Скорика містить фактично всі музичні жанри. Окреме місце у творчості композитора посідає музика до фільмів, зокрема для стрічки Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» (Запотічна-Ванчосович, 2013). Сам митець вважав: «Музику потрібно писати так, щоб люди хотіли її слухати» (Голинська, 2021). Після успішного початку творчої діяльності М. Скорик очолював різноманітні організації України, які були дотичні до музичної сфери.

Викладацьку діяльність М. Скорик почав 1963 року у Львівській консерваторії. А з 1966 року – у Київській консерваторії. У 1984 році композитор стає професором кафедри композиції Львівської консерваторії, рівночасно ще декілька років проводить клас композиції у Київській консерваторії. У 1987 році остаточно повертається до рідного Львова, очолює кафедру композиції у консерваторії та Львівську організацію Спільки композиторів України, змінивши на цій посаді патріарха галицької музики Миколу Колессу. Це час нових досягнень як у творчості, так і в педагогічній, суспільно-культурній, науковій, організаторській діяльності М. Скорика. Поміж діяльністю в Україні М. Скорик працював за кордоном, зокрема у США та Австралії (Кияновська, 2013).

Наприкінці 1990-х років М. Скорик повернувся в Україну, і в цей період почалася його педагогічна діяльність. Він став завідувачем кафедри історії української музики в Національній музичній академії ім. П. Чайковського, викладав у Львівській консерваторії та був членом журі багатьох музичних конкурсів. У своєму інтерв'ю М. Скорик згадує, що під час оцінювання творів своїх учнів він використовував фразу «Може бути». Попри своє двояке значення,

ця фраза викладача означала, що робота учня сподобалась композитору. М. Скорик не давав учням конкретних вказівок, як виконати завдання, та дозволяв експериментувати. Повага до викладача проявляється і у відгуках учнів композитора (Гордон, 2013).

М. Скорик називав себе порадиником для учнів: «Я стараюся на них (учнів) не тиснути. Я їх більше вчу техніки, не розповідаю їм, що саме вони повинні писати, якого змісту, якими засобами, а просто підказую і раджу». Зокрема, композитор наголошував на тому, що критично ставився до процесу викладання і, незважаючи на свою численну творчу спадщину, ніколи не пропонував студентам як зразок власні твори. Сам маестро розповідав, що тридцять його випускників стали членами Національної спілки композиторів України, серед яких Станкович, Карабиць, Зубицький, Шумейко, Верещагін, Кива, Степурко, Гаврилець (Сюта, 2023).

У цьому проявляється спільність двох педагогів – дбайливе, уважне та турботливе ставлення до молоді, прагнення стимулювати студентів до власних рішень та творчих пошуків.

Відгуки учениці Мирослава засвідчують, що викладач М. Скорик був доволі мовчазним і лаконічним у висловах. Педагог вважав, що добра імпровізація – це та, яка детально продумана, а хороший композитор мусить щодня написати хоча б одну лінійку музики, не чекати натхнення. Стриманість, лаконічність в оцінках та судженнях, бажання не образити, усвідомлене розуміння ціни слова – ось ті риси, що ріднять двох педагогів спільного родинного шляхетського коріння.

За багато років викладацької праці М. Скорик став творчим наставником для кількох поколінь митців, серед яких Володимир Зубицький, Ганна Гаврилець, Богдана Фроляк, Іван Небесний.

Випускники класу М. Скорика зауважили одну цікаву особливість маестро. «Не пригадую, аби він відверто хвалив наші твори, міг сказати лише «Добре, добре, працюйте». Але коли після прослуханої музики він казав «Заграйте ще раз», то ми знали, що це – найвища похвала. Це означало, що музика йому подобається, він у ній щось бачить» (Мішеніна, 2021). Богдана Фроляк згадує: «Я мала щастя навчатися в Мирослава Михайловича. Кожен український композитор, навіть не будучи безпосередньо його учнем, все одно може вважати себе учнем Скорика, адже ми всі вчилися і виховувались на його музиці. Скорик був завжди трохи стриманим й ніколи багато не говорив. Мав кілька разів послухати твір перед тим, як сказати якусь свою думку чи зауваження. І попри емоційну стриманість, він дуже любив своїх учнів. Було дуже багато випадків, коли ми знаємо, що він нас захищав» (Галась, 2022).

М. Скорик завжди цікавився світовими тенденціями музичної сфери і впроваджував іноземні традиції у свою систему навчання. «Болонська система освіти не годиться для музичної освіти, тому що, щоб зробити правдивого музиканта – вчилися у школі або музичному училищі, або в десятилітті, потім консерваторія, потім аспірантура – за 18 років можна до чогось довітиситися. От на Заході якраз в більшості немає такого», – вважав М. Скорик (Терещук, 2020).

В одному з інтерв'ю М. Скорик порівнював засади системи композиторської освіти. Зокрема, він зазначив, що найефективнішою, на його думку, була радянська музична освіта, яка в деяких моментах була кращою, ніж Західна, адже у Радянському Союзі, аби професійно займатись музикою, потрібно було закінчити музичну школу, музичне училище, консерваторію та аспірантуру. Саме цей довгий шлях навчання, на думку композитора, відточував професійні навички музикантів краще, ніж за кордоном. Також Мирослав Скорик зауважує, що Львів завжди був і є одним із міст, у якому музика розвивається в позитивному контексті, адже тут працювали професійні українські та польські викладачі (Лісна, 2016).

Висновки. Аналіз педагогічної діяльності відомих митців українського оперного мистецтва Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика засвідчує, що оперна співачка прагнула у своїх студентах-вихованцях продовжити себе та свій таланту, тому, не маючи можливості виступати за кордоном, вона відповідально ставилась до викладання у консерваторії. Соломія Крушельницька не залишила після себе теоретичних настанов, підручників, посібників, тому важливими матеріалами для дослідження її педагогічної діяльності є спогади самих студентів. Мирослав Скорик, незважаючи на свою творчу зайнятість, як педагог намагався сповна приділити належну увагу створенню та формуванню власного індивідуального підходу до кожного

студента. Він не лише передав власний досвід своїм вихованцям, але й прагнув створити умови для відкриття в них унікальності їхнього таланту. Багато його порад зафіксовані в інтерв'ю, відгуках та спогадах вихованців композитора. Педагогічна діяльність Соломії Крушельницької та Мирослава Скорика мала як спільні, так і відмінні риси, але, незважаючи на розбіжності, обидва митці надавали великого значення розвитку індивідуальності майбутнього майстра оперної сцени, формуванню його творчого потенціалу та відіграли важливу роль у творенні нової генерації українських митців у сфері музичної культури України. Методи та засади педагогічної діяльності цих постатей нашої культури потребують подальшого вивчення та адаптації для сучасних здобувачів музичної освіти.

Джерела та література

- 130 хвилин у різних вимірах: Соломія Крушельницька (2002). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/894590.html>
- Берегова, О.** (2010). Українська опера початку третього тисячоліття як дзеркало сучасної музичної комунікації. *Науковий вісник НМАУ імені П.І. Чайковського*. Київ: НМАУ. Вип. 81. С. 190–205.
- Бондаренко, А.** (2024). Мирослав Скорик – творець епохи. URL: <https://uain.press/blogs/miroslav-skorik-tvorets-epohi-1253509>
- Галась, С.** (2022). «Я з тобою»: спогади про видатного українського композитора Мирослава Скорика. URL: <https://suspilne.media/culture/47599-a-z-tobou-spogadi-pro-vidatnogo-ukrainskogo-kompozitora-miroslava-skorika>.
- Гапонова, Г.** (2022). Музично-педагогічна діяльність Соломії Крушельницької [тези доповідей]. *Матеріали науково-практичної інтернет-конференції «Соломія Крушельницька – королева світової оперної сцени (до 150-річчя з дня народження)»*. Київ: КНУКіМ. С. 42–46.
- Запотічна-Ванчосович, І.** (2013) Мирослав Скорик: «Працюю, як заведений» [інтерв'ю]. URL: <https://web.archive.org/web/20190630103117/https://wz.lviv.ua/interview/123517-miroslav-skorik-pratsyuuyu-yak-zavedenij>
- Кияновська, Л.** (2013). Мирослав Скорик: людина і митець. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/5352A53CA92339D5C2257BE700360564>
- Колесса, Ф.** (1907). До питання про український музичний стиль. Львів. 34 с.
- Коляда, І.** (2019). Виконавча майстерність Соломії Крушельницької в операх «Графіня» та «Галька» Станіслава Монюшка в оцінках польської критики (матеріалах періодики). *Zeszyt Naukowy Prac Ukrainoznawczych*. С. 143–155.
- Коляда, І.** (2020). Соломія Крушельницька. Харків: Фоліо. 121 с.
- Крамар, Р.** (2006). Ідеальна Графіня з-під прапора слабших. *Український журнал: Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині*. № 2. С. 13–15.
- Крамар, Р.** (2015). Ціна тріумфу: що змусило примадонну Соломію Крушельницьку покинути сцену Великого театру у Варшаві? *Українознавчий альманах*. Вип. 18. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка. С. 236–240.
- Лісна, С.** (2016). Мирослав Скорик: мій абсолютний слух виявила Крушельницька. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/lyudy_tvogo_mista_myroslav_skoryk_miy_absolyutnyy_sluh_pershoyu_vyuavyla_babusya_solomiya_krushelnitska_79639.html
- Мирослав Скорик.** В гостях у Дмитра Гордона (2013). URL: https://www.youtube.com/watch?v=VIMруу6QCfo&ab_channel=%D0%92%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D1%85%D1%83%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B0
- Михайличенко, О.** (2005). Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст: історичні нариси. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1». 102 с.
- Мішеніна, В.** (2021). «Добра імпровізація та, яка детально продумана...». Спогади про Мирослава Скорика. *Музика*. URL: <https://mus.art.co.ua/dobra-improvizatsiia-ta-iaka-detalno-produmana-spohady-pro-myroslava-skoryka>
- Поворозник, К.** (2004). Мирослав Скорик: «Крушельницька присвятила життя мистецтву» *Ратуша*. URL: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2004/07/01/150231>
- Прота, Ю., Ярмо, М.** (2021). Феномен творчості Мирослава Скорика в контексті освітньо-професійних програм з музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. № 9. С. 105–110. DOI: 10.24919/2308-4634.2021.243902.

- Протас, М.** (2004). Тенденції розвитку сучасної станкової скульптури (1970–1990 роки). Київ: АН України. Соломія Крушельницька. Спогади, матеріали, листування / упоряд. М. Головащенко. 1979. 447 с. Соломія Крушельницька – співачка світової слави URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/594>.
- Сюта, Б.** (2003). Мирослав Скорик: «Мені близька висока поезія, тому маю в доробку чимало творів на вірші Шевченка і Франка» URL: <http://kmf.karabits.com/press/4/342.html>
- Терещук, Г.** (2020). Композитор Мирослав Скорик. На його долю вплинула Соломія Крушельницька. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30648882.html>
- Турчак Л.** (2021). Соломія Крушельницька в українському та світовому музично-театральному мистецтві. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.464>.

References

- 130 khvylyn u riznykh vymirakh: Solomiia Krushelnytska [130 minutes in different dimensions: Solomia Krushelnytska] (2002). *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/894590.html> [in Ukrainian].
- Berehova, O.** (2010). Ukrainiska opera pochatku tretoho tysiacholittia yak dzerkalo suchasnoi muzychnoi komunikatsii [Ukrainian opera of the early third millennium as a mirror of contemporary musical communication]. *Naukovyi visnyk NMAU imeni P.I. Chaikovskoho – Scientific Bulletin of NMAU named after P. I. Tchaikovsky*. (Vol. 81), (pp. 190–205). Kyiv: NMAU [in Ukrainian].
- Bondarenko, A.** (2024). Myroslav Skoryk – tvorets epokhy [Myroslav Skoryk is the creator of an era]. Retrieved from: <https://uain.press/blogs/miroslav-skorik-tvorets-epohi-1253509> [in Ukrainian].
- Halas, S.** (2022). “Ya z toboiu”: spohady pro vydatnoho ukrainskoho kompozytora Myroslava Skoryka [“I am with you”: memories of the outstanding Ukrainian composer Myroslav Skoryk]. Retrieved from: <https://susplne.media/culture/47599-a-z-tobou-spogadi-pro-vidatnogo-ukrainskogo-kompozytora-miroslava-skorika> [in Ukrainian].
- Haponova, H.** (2022). Muzychno-pedahohichna diialnist Solomii Krushelnytskoi (tezy dopovidei) [The musical and pedagogical activity of Solomiya Krushelnytska (abstracts of papers)]. *Materialy nauko-vo-praktychnoi internet-konferentsii “Solomiia Krushelnytska – koroleva svitovoi opernoi stseny (do 150-richchia z dnia narodzhennia)” – Materials of the scientific and practical internet conference “Solomia Krushelnytska – the queen of the world opera scene (to the 150th anniversary of her birth)”*. Kyiv: KNUKiM. (pp. 42–46) [in Ukrainian].
- Zapotichna-Vanchosovych, I.** (2013). Myroslav Skoryk: “Pratsiuu, yak zavedenyi” (interviu) [Myroslav Skoryk: “I work like clockwork” (interview)]. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20190630103117/https://wz.lviv.ua/interview/123517-miroslav-skorik-pratsyuyu-yak-zavedenij> [in Ukrainian].
- Kyianovska, L.** (2013). Myroslav Skoryk: liudyna i mytets [Myroslav Skoryk: a man and an artist] Retrieved from: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/5352A53CA92339D5C2257BE700360564> [in Ukrainian].
- Kolesca, F.** (1907). Do pytannia pro ukrainskyi muzychnyi styl [To the question about the Ukrainian musical style]. Lviv [in Ukrainian].
- Koliada, I.** (2019). Vykonavcha maisternist Solomii Krushelnytskoi v operakh “Hafynia” ta “Halka” Stanislava Moniushka v otsinkakh polskoi krytyky (materialakh periodyky) [Solomiya Krushelnytska’s performing skills in the operas Hafynia and Halka by Stanisław Moniuszko in the estimation of Polish critics (periodicals)]. *Zeszyt Naukowy Prac Ukrainoznawczych*. (pp. 143–155) [in Ukrainian].
- Koliada, I.** (2020). *Solomiia Krushelnytska* [Solomiya Krushelnytska]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Kramar, R.** (2006). Idealna Hrafynia z-pid prapora slabshykh [The ideal Countess from under the banner of the weakest]. *Ukrainskyi zhurnal: Informatsiyni kulturno-politychni misiachnyk dlia ukrainsiv u Chekhii, Polshchi ta Slovachchyni – Ukrainian Journal: An informative cultural and political monthly for Ukrainians in the Czech Republic, Poland and Slovakia*. (Vol. 2). (pp. 13–15) [in Ukrainian].
- Kramar, R.** (2015). Tsina triumfu: shcho zmusylo prymadonnu Solomiiu Krushelnytsku pokynuty stseni Velykoho teatru u Varshavi? [The price of triumph: what made the prima donna Solomia Krushelnytska leave the stage of the Bolshoi Theatre in Warsaw?]. *Ukrainoznavchyi almanakh – Ukrainian studies almanac*. (issue 18) (pp. 236–240). Kyiv: KNU named after T. Shevchenko [in Ukrainian].
- Lisna, S.** (2016). Myroslav Skoryk: mii absolutnyi slukh vyjavyla Krushelnytska. [Myroslav Skoryk: Krushelnytska discovered my absolute hearing]. Retrieved from: https://tvoemisto.tv/exclusive/lyudy_tvogo_mista_myroslav_skoryk_miy_absolyutnyy_slukh_pershoyu_vyyavyla_babusya_solomiya_krushelnytska_79639.html [in Ukrainian].

- Myroslav Skoryk.** V hostiakh u Dmytra Hordona [Myroslav Skoryk. Visiting Dmitry Gordon] (2013). Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=VIMpyy6QCfo&ab_channel=%D0%92%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D1%85%D1%83%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B0 [in Ukrainian].
- Mykhailychenko, O.** (2005). Muzychno-pedahohichna diialnist ukrainskykh kompozytoriv i vykonavtsiv druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: istorychni narysy [Musical and Pedagogical Activities of Ukrainian Composers and Performers of the Second Half of the XIX and Early XX Centuries: Historical Essays]. Sumy: Vydavnycho-vyrobnyche pidpriemstvo “Mriia-1” [in Ukrainian].
- Mishenina, V.** (2021). “Dobra improvizatsiia ta, yaka detalno produmana...”. Spohady pro Myroslava Skoryka [“A good improvisation is one that is well thought out...”. Memories of Myroslav Skoryk]. *Muzyka – Music*. Retrieved from: <https://mus.art.co.ua/dobra-improvizatsiia-ta-iaka-detalno-produmana-spohady-pro-myroslava-skoryka> [in Ukrainian].
- Povoroznyk, K.** (2004). Myroslav Skoryk: “Krushelnytska prysvialyta zhyttia mystetstvu” – [Myroslav Skoryk: “Krushelnytska prysvialyta zhyttia mystetstvu”]. *Ratusha*. Retrieved from: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2004/07/01/150231> [in Ukrainian].
- Prota, Yu., Yarko, M.** (2021). Fenomen tvorchosti Myroslava Skoryka v konteksti osvithno-profesiinykh prohram z muzychnoho mystetstva [The Phenomenon of Myroslav Skoryk’s Creativity in the Context of Educational and Professional Programmes in Musical Art]. *Molod i rynok – Youth and the market*. (Vol. 9). (pp. 105–110). DOI: 10.24919/2308-4634.2021.243902 [in Ukrainian].
- Protas, M.** (2004). Tendentsii rozvytku suchasnoi stankovoi skulptury (1970–1990 roky) [Trends in the Development of Contemporary Easel Sculpture (1970–1990)] [in Ukrainian].
- Solomiia Krushelnytska. Spohady, materialy, lystuvannia [Solomiya Krushelnytska. Memoirs, materials, correspondence] (1979) / uporiad. M. Holovashchenko [in Ukrainian].
- Solomiia Krushelnytska – spivachka svitovoi slavy [Solomiya Krushelnytska – a singer of world fame]. Retrieved from: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/594> [in Ukrainian].
- Siuta, B.** (2003). Myroslav Skoryk: “Meni blyzka vysoka poeziia, tomu maiu v dorobku chymalo tvoriv na virshi Shevchenka i Franka” [Myroslav Skoryk: “I am close to high poetry, so I have a lot of works based on Shevchenko and Franko’s poems”]. Retrieved from: <http://kmf.karabits.com/press/4/342.html> [in Ukrainian].
- Tereshchuk, H.** (2020). Kompozytor Myroslav Skoryk. Na yoho doliu vplynula Solomiia Krushelnytska [Composer Myroslav Skoryk. His fate was influenced by Solomiia Krushelnytska]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/30648882.html> [in Ukrainian].
- Turchak, L.** (2021). Solomiia Krushelnytska v ukrainskomu ta svitovomu muzychno-teatralnomu mystetstvi [Solomiya Krushelnytska in Ukrainian and world music and theatre art]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. (Vols 38). DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.464> [in Ukrainian].